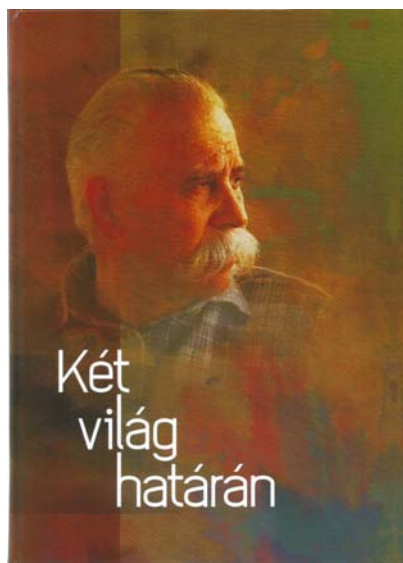

KÖZLEMÉNYEK

*

Két világ határán. Természet- és társadalomtudományi tanulmányok a 70 éves Költő László tiszteletére. Szerkesztők: Varga Máté, Szentpéteri József. A kaposvári Rippel-Rónai Múzeum Közleményei 6, Kaposvár, 2018. 389 p.

Természetesen szubjektív a véleményem, arról a színes, kemény táblás borítójú remek munkáról, amely Költő Lászlót ünnepli élete jeles napján. A borítóportrét Kohári Gabriella fotózta és Balla Krisztián tervezte. A tárgyszerű, de mégis baráti hangvételű „Előszó”-t Ábrahám Levente, az ünnepeltnek múzeumi vezetői székében utódja jegyzi. A vegyész és régész, a két tudomány és világ határán tevékenykedő embert joggal emeli piedesztálra a könyv címe. A köszöntőt, „Egy igaz ember” címmel Padányi József, a Nemzeti Közszerkeleti Egyetem rektorhelyettese, vezérőrnagy írta. Ő az utóbbi években Zrínyi-Újvárnál Költő kutatótársa. Jól fogta és fogalmazta meg Költő László emberi-kutatói nagyságát: „Egyszerű, érthető, világos és mégis zseniális.”

E helyütt engedtessek meg nekem némi „személyeskedés”. Ha jól emlékszem Lacival a MTA VEAB (Veszprémi Akadémiai Bizottság) Iparrégészeti Munkabizottsága egyik – az 1980-as évek második felében tartott – ülésén, Veszprémben ismerkedtem meg. Órák alatt jutottunk el az avar kori síjvégek vizsgálatától a késő bronzkori bronztárgyak elemzésének szükségességéig. Ez azután évtizedekig volt meghatározója kapcsolatunknak, barátságunknak. Meghívtam és 1994-től rendszeresen tömbösített órákat tartott a szombathelyi Tanárképző Főiskola régésztechnikus képzésén. Természetesen „A régésztechnikus kézikönyve I.”-be (1998, 2002) Ő írta az „Archeometria” alfejezetet. Jártam Nála,

amikor a Régészeti osztályt irányította, vagy amikor tanítványaim a vörsi ásatáson dolgoztak. 2000-ből közös cikket is jegyzünk az egyik, a velemi bronzkincséről. Itt került elő az az öntőforma is, amelyről ebben a kötetben írtam.2013-ban Vele együtt örültem, amikor akkori lakóhelyemen, Kőszegen vehette át a Schönvisner Isván- emlékérmét.

A Függelékben, a kötet végén (pp. 353–356.) olvashatjuk disszertációjának értékelését professzora, László Gyula tollából. De itt (pp. 357–371.) találjuk 1975 és 2018 közötti szakirodalmi munkásságának bibliográfiáját, amit a szerkesztők, Varga Máté és Szentpéteri József állítottak össze. Ezt a „Hetven év emlékei fényképeken” követi (pp. 373–387.), egyúttal zárja a tisztelgő könyvet.

Lacit 32 szerző 21 tanulmánnyal köszönti. A szerzők között értelemszerűen a természettudományokat képviselő- többek között – antropológusok, metallurgusok és vegyészek mellett régészeket találunk. „Érkezésük” felől nézve lefedik az egész országot Vas megyétől Szolnokon át Szabolcs megyéig. Ez világosan leírja Költő László emberi és szakmai kapcsolati hálózatát. Az avar (7) és a honfoglalás kort (3) tárgyaló tanulmányok képezik a kötet gerincét. Ez azonos az Őt évtizedeken át leginkább érdeklő történeti időszakokkal. Az ünnepelt elsődleges munkaterületét, azaz Somogy megyét 6 tanulmány (M. Aradi Csilla, Buzár Ágota, Bernert Zsolt, Gömöri János, Molnár István, Nagy László, Négyesi Lajos, Padányi József, Rózsás Márton) reprezentálja, ami nem kíván magyarázatot. A vaskohászat és a vaskohászat 4 tanulmány (Gallina Zsolt és Török Béla, Gömöri János, Madaras László, Rózsás Márton) tárgya, ami nem meglepő, hiszen a somogyfajsi kohótelep feltáróját és a bemutatóhely megvalósítóját ünnepli a kötet.

Kérem a Tisztelt Olvasókat és a Szerzőket, nézzék el nekem, hogy az íráskor a számomra a legkülönösebb élményt nyújtókat emelem csak ki.

Fóris István, Rózsa Zoltán, Mester Edit, Szabó Máté és Tóth Mária tanulmánya (pp. 51–60.) egy Orosháza határában található Árpád-kori – a tatárjárással megszűnt – muszlim település 2 db üvegtöredékének problémakörét járja körül. Ez valóban problémakör, hiszen a korai iszlám és a velencei üvegek kémiai összetétele szinte teljesen azonos. Ráadásul mindkét „gyártó” feltételesen őrizte a titkot. Ugyanakkor az iszlám területén bizonyosan több műhely tevékenykedett. Mindezek megnehezítik a két töredék eredetének megállapítását. Ezt a szerzők a nemzetközi szakirodalomban megjelent adatok széleskörű összehasonlításával tudták elvégezni.

Összegzésükben megállapítják, hogy elsősorban a nyomelemek vezethetnek el a gyártó műhelyhez. Végezetül egy szíriai eredetű nyers üvegből dolgozó velencei fabrika mellett teszik le a voksukat.

Gallina Zsolt és Török Béla (pp. 61–75.) az avar kori vasművesség munkafolyamatainak és mesterségeinek tömör összefoglalását adja a legújabb, jól dokumentált nagy kohótelepek (Kaposvár, Zamárdi) alapján. A részletes és remek, látványos mellékletekkel ellátott logikus feldolgozást olvasva bennem azonban az alábbi két, megválaszolatlan kérdéskör merült fel: 1. egy kohótelepen egyszerre valóban csak 2-3 kohó és csapat dolgozott? (p. 64.) És egy évben vajon hány olvasztást végeztek? Azaz ezek összességében hány kg nyers vasbucát eredményezhettek? 2. Ha a vasfeldolgozás központilag (p. 72.) a kovácsmunka pedig falusi (p. 72.) szinten szervezett, akkor ebből hogyan lesz(nek) szervezett módon felfegyverzett több ezer főt számláló hadsereg(ek)? ... a munkaeszközök gyártása esetében el tudom képzelni a falusi szintű szervezést. Én úgy látom, hogy a több mint 6 évtizedes múltra visszatekintő intenzív és céltudatos régészeti-történeti vasas kutatás ellenére még jónéhány probléma vár megválaszolásra.

Járó Márta több évtizedes archeometriai tevékenységének és írott forrásokat feldolgozó kutatásainak itt olvasható summázata (pp. 139–155.) lenyűgöző. A „magyar” illetve „török” arany- és ezüsthatalak meglétéről értekezik a 17. századi magyar himzések kapcsán. A fémhatalaknak a korabeli forrásokban előforduló négy alaptípusától (2. ábra) indulva csak néhány magvas, de világosan kifejtett végeredményére utalnék. Az egy oldalon aranyozott ezüsthatal az ezredfordulón tűnt fel Európában, amit azután a 14–16. század közepéig szinte „egyeduralkodóként” használtak (p. 144.). A 14. századtól Közép-Ázsiában már ismert és a 16. században török területen is elterjedt, két oldalon aranyozott ezüst himzőhatalak „népszerűsége” kiemelkedő. 27 tárgyból vett 34 minta ebbe a csoportba tartozik (p. 145.). Az 1600-as évek himzéseire importból származó fémhatalakat alkalmaztak, amelyeket elsősorban Bécsben és Konstantinápolyban szereztek be (pp. 147–148.). Véleménye szerint a „török” jelzős arany- és ezüsthatal nagy valószínűséggel a selyem belfonalra szakaszosan font ezüst- illetve két oldalon aranyozott ezüstszalag lehetett (p. 150.). A lajstromokban szereplő „magyar” kifejezéssel a jobb minőségre aranyozott ezüsthatalakat írták le, függetlenül attól, hogy ezek honnan származtak. A himződrótot skófiumnak nevezték, utalva ezzel vélt vagy valós keleti/török eredetére. Ilyenkor a szakaszosan font, két oldalon aranyozott ezüst- és ezüsthatalat, belfonalra font drótot, vagy egyéb drótokból álló fémhatalat írtak le (p. 151.).

Madaras László az Alföld közepe táján élő avar kori ötvösök és kovácsok emléanyagát vizsgálta (pp. 171–185.). Ennek során újraközölte Kisújszállás–Nagykert téglagyári agyagbányászás során feldúlt ötvössírnak anyagát. Közben megjegyzi (p. 173.): „Minden kétséget kizáróan a halott mellékletei közé tartoztak a neolitik köeszközök. ... A mester munkavégzéséhez gyakorlati közük aligha lehetett. ... Minden további találgatás az igazolhatatlan feltételezések világába vezetne bennünket, ezért még csak tippelni sem szándékozunk ebben a kérdésben.” Ugyanígy, minden értelmezés nélkül közölte a kérdéses kőtárgyakat Rácz Zsófia 2014-ben, Mainzban kiadott *Die Goldschmiedegräber der Awarenzeit* című munkájában (pp. 161–164.). Nekem viszont lenne néhány megjegyzésem. Az eltemetett mellett, edényben talált kő véső-baltákat a neolitikumtól a késő bronzkorig igazolhatóan használták, ahogy a feje mellé helyezett nyéllyukas kőbaltát is (7–9. ábra). A halott nyakában talált neolitik kögyöngyökön kívül – a sír nem azonosítható részéből – néhány darab olyan gömb és kocka alakú valamint ellipszis átmetszetű, csiszolt kő is származik, amelyeket a nemzetközi kutatás őskori súlyokként értelmez. Súlyadatokat azonban egyikük sem publikált. Bizonyos, hogy minden kőtárgy újkőkori? Nem elképzelhető, hogy a nyilván véletlenül talált kőtárgyak egy részét azután mégis csak tudatosan (mérésnél?) használta az ötvös? Ezért is tartom fontosnak e kőtárgyakat mielőbb alaposan megvizsgálni.

Szentpéteri Józsefnek az avar kori Kárpát-medence tárgyairól ismert, oroszán-motívumot tárgyaló nagyívű tanulmánya legalább három tudományos „világ” határán mozog (pp. 321–342.). Ezek a régészet, a mitológia és a művészettörténet. Térben Észak-Afrikától Euráziáig, időben pedig az ókori Egyiptomtól a Római Birodalmon át az egyiptomi kopt kereszténységig vizsgálódik. A tárgyakon, az elsőként általa alkalmazott színezési technika, mint virtuális dombormű segíti Öt a sokszor kaotikusnak tűnő motívumelemek láthatóvá tételében, ezáltal tanulmányozásukban.

Végezetül szeretném kijelenteni, hogy az Ünnepektől évfordulója kapcsán egy kiváló szakirodalmi gyűjteménnyel gazdagodott a magyar tudományosság több területe, így az archeometria is.

A kötet az alábbi honlapon érhető el:

<http://smmi.hu/publikaciok/2018/ketvilag/ketvilaghataran.html>

Ilon Gábor

régész

ilon.gabor56@gmail.com